

ACTA ET COMMENTATIONES ORDINIS HISTORICORUM
V. M. UNIVERSITATIS

SENOVĖ

ISTORIJOS SKYRIAUS DARBAI

I

Red. Prof. L. KARSAVINAS

HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETO LEIDINYS
KAUNAS SPINDULIO B-VĖS SPAUSTUVĖ 1935

TURINYS

	Pusl.
1. <i>V. Nagevičius.</i> Mūsų pajūrio medžiaginė kultūra	3
2. <i>J. Jakštas.</i> Vokiečių ordinis ir Lietuva	125
3. <i>J. Puzinas.</i> Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje XIX a. gale ir XX a. pradžioje .	157
4. <i>N. Šapiro.</i> Babylonisch - assyrische Feldzeichen	189

SEN O V È

ISTORIJOS SKYRIAUS DARBAI
RED. PROF. L. KARSAVINAS

I

V. NAGEVIČIUS

MŪSU PAJŪRIO MEDŽIAGINĖ KULTŪRA VIII—XIII AMŽ.

(Pryšmančių ir kitų vietų kasinėjimai)

Aš norėčiau prikelti nors vieną senelį
Iš kapų milžiną,
Ir išgirsti nors vieną, bet gyvą žodelį
Iš senovės laikų!

Maironis

PRATARTIS

Leisdamas Pryšmančių ir kitų Žemaičiuose kasinėtų vietų tyrinėjimus, žymų pavėlavimą teisinu ne vien tik nepalankiomis darbui baigtį aplinkybėmis, bet ir noru pritaikinti naujesnes ir labiau patirkintas žinias.

Šia proga bandžiau dar ir žalvarinių radinių medžiagą patyrinėti cheminės analizės keliu, o jų raštus aiškinti ir palyginti su šiandien liaudies mene vartojamais raštais. Laimėjimu laikau iš A. Salio nustatytus lietuviškuosius terminus.

Visiems man padėjusiems, tekste išvardintiems, tariu širdingą ačiū.

Pasakysiu dar, kad vyriausias mano darbo tikslas buvo sudominti priaugančiąją šviesuomenės kartą mūsų prosenove, o drauge ir parodyti, kad tos prosenovės tyrinėjimas yra nelengvas ir reikalingas pasirengimo bei didelio atsargumo.

Ši darbą skiriu Lietuvos praeities tyrimo vyriausiajam globėjui, Respublikos Prezidentui A. Smetonai, jo 60 metų amžiaus sukakties proga.

Autorius

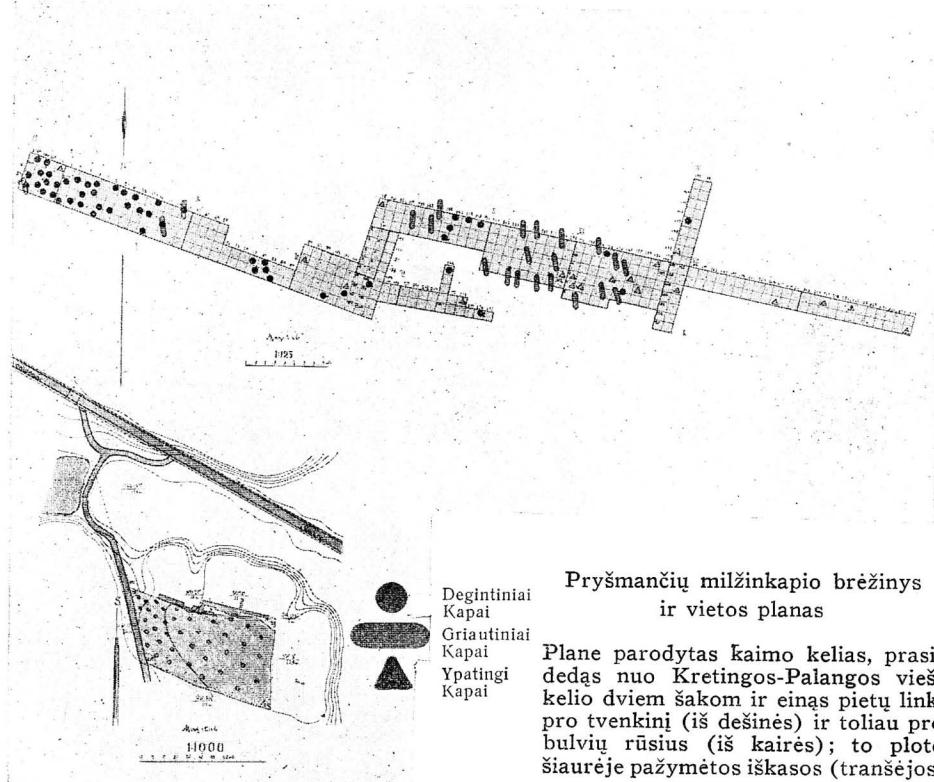
Karo Muziejas,

1934 m.

PRYŠMANČIŲ MILŽINKAPIS

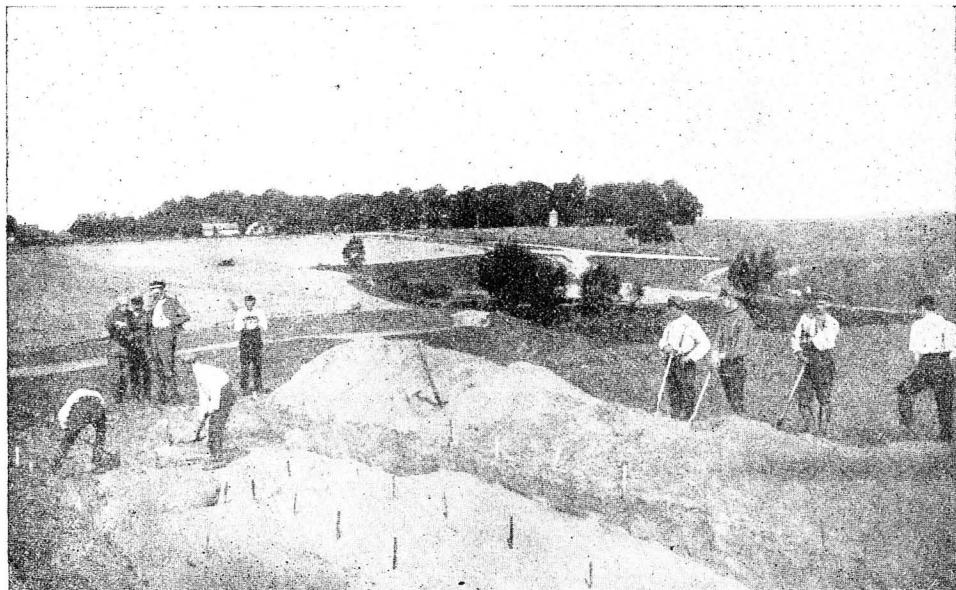
Pryšmančių milžinkapis yra vos 8 km atstu nuo Baltijos jūros, aukštoje Tenžės upės antkrantėje, pusiaukelyje tarp Palangos ir Kretingos, ties to paties vardo dvaru, prie vieškelio.

Pasirodė, kad dvaras nuo senų laikų milžinkapio rajone kasmet kasdavės bulvėms rūsius, ir tuo būdu po truputį vis naikino milžin-

kapi. Todėl iškasas kasiav pro pat rūsius, norėjau išgelbėti bent tą milžinkapio dalį, kuriai artimiausiu laiku grėsė „rūsių pavojus“. Kaimiečiai ir dvaro darbininkai prisipažino, kad, rūsius bekaudami, daug jau žalvarinių daiktų radę ir, kad nemaža jų gretimoje kalvėje į „ūkiui naudingus dalykus“ perkaldinė.

Iškasų mano iškasta iš viso 13 su 3539 m^2 plotu. Kapų atradau 89, jų tarpe su degintais kūnais — 50, su nedegintais — 22 ir su ypatingomis apeigomis — 17. Pirmieji plane pažymėti rutuliukais, antrieji — apvalainiais, tretieji trikampiais.

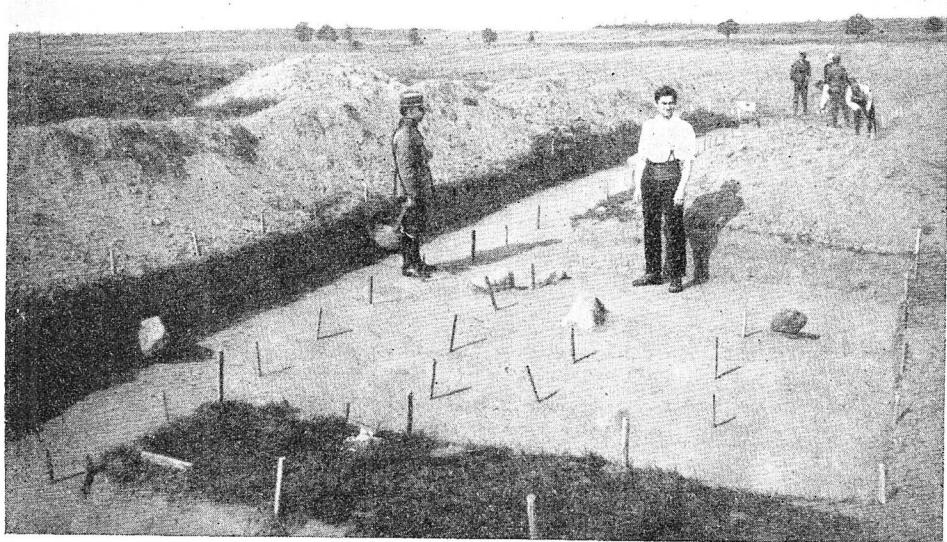

Kasinėjimų pradžia; matyt vieškelis į Palangą ir Pryšmančių dvaras

KASINĖJIMO TECHNIKA IR IŠKASENU TYRIMAS

Kad būtu patogiau išmesti žemę, iškasas kasiau nuo 2 iki 5 m platumo. Žemę ėmiau 30 cm gilumo sluoksniais. Nenorėdamas gadinti dirvožemio, viršutinį, derlingąjį sluoksnį mečiau į vieną, o apatiniuosius — į kitą šoną. Sluoksnius, prieš išimdamas, kiekvieną lyginau, valiau ir šlaviau, stebédamas žemės atspalvius ir ieškodamas ribų tarp perkastos ir neliestos žemės. Kapų profiliams nustatyti stebéta ir statmeniniai iškasų piūviai. Sausam orui esant ir spalvų skirtumams per greitai pranykstant tekdayo tiriamąjį paviršių drékinti purkštvu.

Prisikasęs radinius ar griaučių dalis, stengiaus jų nepajudinti, kol paaiškės visos detalės ir susidarys laidotuvių apeigų vaizdas. Iškas-

Išimti du 30 cm storumio sluoksniai

tus daiktus saugojau nuo saulės spindulių, džiovindamas juos ūks-méje. Valydamas vietoje kaulus ar radinius vengiau aštresnių įnagių. Smulkiems ar trapiems radiniams džiovinti ar valyti sėkminges nau-dojausi automobilio ar dviračio oro siurbliu. Audeklo gabalus ar kitas sutrunijusias medžiagas ilgesnį laiką laikiau pavésyje. Daiktai iš iškasos imta drauge su rastais juose kaulų likučiais. Kaulo gabalu dažniausia rasta tik prie juos konsernuojančių žalvarinių radinių.

Susidurta ir su sunkenybémis. Daugelyje vietų duobių ribos buvo sunaikintos, nežinia ar rūsius kasant, ar gal ieškant daiktų, o vietomis buvo prilaidota tiek tirštai, jog duobių ribos susiliedavo. Pelenu pasitaikydavo kartais tiek daug, jog jie nudažydavo žemę ne tik pačiame kape, bet ir aplink jį, tuo labai naikindami duobių ribas. Tyrinėjimą baigdamas ir užkasdamas iškasas, šiaurinį ištirto ploto šoną paženklinau užkastais stambesniais akmenimis, kuriuos padėjau vieną nuo kito per penkis metrus, pusės metro gilioje, kad nepasiektų

Bezzenbergeris, atvykės iš Karaliaučiaus prie naujai atkasto kapo

arklas ir, kad būsimieji tyrinėtojai lengvai galėtų susekti mano tirtąjį plotą. Kasėjus turėjau iš vienos žemaičių ir gretimos dalies kareivių. Visi darbininkai gavo paaiškinimą ir dirbo su susidomėjimu. Darbu ir darbininkais gérėjosi Bezzengeris.*)

*) Šia proga duodu dar vieną Bezzengerio atvaizdą ir jo laišką, rašytą Volteriui po atsilankymo Pryšmančiuose.

Hochgeehrter Herr Kolleg! Es sind schon 14 Tage vergangen, seitlich in Prizmonte verblieben
hätte mich vorgenommen, Ihnen gleich danach darüber zu schreiben, aber ich fand hier so viel Ablenkung,
besonders durch Königsberger Besuch, dass ich erst heute meinen Vorstoss aufzuführen kann. Es war
mir eine grosse Freude, Prizmonte besuchen zu dürfen. Es ist eine Station einer Kultur, die ich in
grösserem Umfang im östlichen Gebiet aufgedeckt habe, & die sich bis nach Russland hinzog, bis in das
Samland & nach Lücin verfolgen lässt. Sie ist in das VIII.-X. Jh. (sagen wir rund 1000 n. Chr.) zu setzen,
wenn sie wäre sehr lohnend, ihr systematisch nachzugehen & so die Ausbreitung & die kulturelle Be-
deutung der Bevölkerung zu vermitteln, der sie eigen war. Das wäre eine schöne Aufgabe für Dr. General
Nagursky, neben dem Spicyn ganz unbekannt ist. Ich habe mich sehr gefreut zu sehen, wie ernst Dr. Na-
gursky seine Aufgabe nahm, & wie umsichtig & methodisch er sie durchführte. Man kann ja nur

nicht anders & besser vorgehen, als er es tat, & es war auch
ein Vergnügen, die Beutekrieg & die Überlegung zu beobachten,
mit der frische arbeiteten. Ich bitte Sie, ihm verbindlichst
von mir zu grüssen & ihm noch einmal von mir zu danken für die
grossen Liebenswürdigkeiten, mit der er für mich gesorgt hat.

In 14 Tagen muss ich wieder nach Königsberg. Es wird mir
sicher gelingen werden, den grünen Wald mit meinen 4 Wlānden zu
verstaufen. Berthold grüßend Ihr A. Bezzenger.

Iš pagalbinių darbų tenka paminėti: dienoraščio rašymą, braižybą, fotografavimą, paišybą, topografinės nuotraukos darymą. Radiniams dar tebeguiint duobėse juos piešę atvykdami iš Palangos dailininkai: Žmuidzinavičius, Kalpokas, Galdikas. Kpt. Dechterevas padėjo fotografuodamas. Topografinę nuotrauką darė Kretingos apskr. matininkas. Maitinimo punktas buvo Pryšmančių dvaras, vaišingai sutikus grafui A. Tiškevičiui, dvaro savininkui.

Radinių amžiui nustatyti įvairiomis progomis tariaus su profesoriais Bezzenbergeriu, Spicynu, Balodžiu, Nermanu, dr. Engeliu ir kitaais. Tam reikalui pasinaudojau ir Kaune buvusia literatūra, kurią man gauti padėjo prof. Volteris. Prie daiktų rasti audeklo likučiai prof. J. Šimkaus buvo ištirti V. D. Universiteto laboratorijoje.

Ypačiai įdomu buvo cheminiu būdu išaiškinti žalvarinės medžiagos sudėti ir palyginti ją su giminingų daiktų tipų sudėtimi kaimynuose ir sužinoti, ar jau iš paruoštos liejamosios medžiagos, iš kitur atgabentos, jie buvo sulydyti, ar buvo pagaminti liejant iš sudedamųjų dalių čia pat vietoje. Kelrodžiu šiame klausime buvo Bezzenbergerio darbas apie cheminę žalvarinių daiktų analizę Rytrūsiuose, o ypatingos praktinės reikšmės turėjo Finansų Ministerio Tūbelio leidimas analizes nemokamai atlikti Valstybės Chemijos-Technikos laboratorijoje, vadovaujamoje prof. Juodakio. Mano tiriamojo ploto gyventojų tautybei ir jos kultūros išplitimui aiškinti ypatingos reikšmės turėjo duomenys Bezzenbergerio, Būgos, Salio, Engelio ir Balodžio, o santykiams su Skandinavija apibūdinti — Nermano studijos.

Daiktų raštus tyrinėjo dailininkai Šlapelis, Galaunė ir Tamosaitis. Žemėlapius sudaryti padėjo generalio štabo topografijos skyriaus viršininkas pulkininkas Krikščiūnas. Doc. A. Salys nustatė daiktams lietuviškus pavadinimus. Pryšmančių iškasemos 1930 m. buvo nugabentos į antrąjį archeologų kongresą Rygoje, kur to kongreso organizatoriaus prof. Balodžio buvau pakviestas padaryti ir pranešimą, vėliau išspausdintą to kongreso leidinyje (Congr. secundus archeologorum balticorum Rigae 19.—23. VIII. 1930).

Susipažinti su kapų inventoriūm duodu lenteles, kuriose parinkti charakteringi daiktai iš įvairių kapų ir suskirstyti pagal tipus. Juos dedu šioje vietoje, kad patogiau būtų orientuotis vėliau aprašomuose kapuose, kur minimi radiniai. Daiktus aprašant skliautuose pažymeti ir kapai, kuriuose tie daiktai rasti. Lentelėse laikotarpis žymiu ir

raidėmis F, G, H, pagal Bezzengergerio Klaipėdos kraštui siūlomąją lentelę*). Charakteringi radinių raštai parodyti raštų pav. lentelėse (98 ir 99 pusl.)

*) Šitą Bezzengergerio lentelę Rytprūsių tyrinėtojas Engelis jungia su Tischlerio-Kemkės lentele (Congr. sec. arch. balt.). Sujungtoji šitaip atrodo:

Rytprūsių proistorės suskirstymas

Pagal Tischlerį-Kemkę	Pagal Bezzengergerį	Apytikris laikas	Dabartinis suskirstymas
Stabmeliškasis polaikis	(Periodas J)	13—14 amž.	Ankstyvieji Ordino laikai
Naujasis stabmeliškasis amžius	Periodas H	11—13 amž.	Vėlyvieji stabmeliškų laikai
	Periodas G	10—11 amž.	Vikingų laikai
	Periodas F	(8—) 9. (10)	Priešvikinginiai laikai
Periodas E		7—8 amž.	Vėlyvieji tautų kėlimosi laikai
Periodas D	• • • • •	5—6 amž.	Ankstyvieji tautų kėlimosi laikai
Periodas C	• • • • •	3—4 amž.	Vėlyvieji Romos ciecorių laikai
Periodas B	• • • • •	1—2 amž.	Ankstyvieji Romos ciecorių laikai
Periodas A	• • • • •	50 prieš — 50 po Kristaus	Ankstyvieji Romos laikai
La Tene'as	• • • • •	300—50 prieš Kr.	La Tene'o viduriniai ir vėlyvieji laikai
Naujasis žalvario amžius	• • • • •	500—300 pr. Kr.	Ankstyvieji La Tene'o laikai
		750—500 pr. Kr.	Ankstyvasis geležies amž.
		1200—750 pr. Kr.	Naujasis žalvario amžius
Senasis žalvario amžius	• • • • •	apie 1800—1200 pr. Kr.	Senasis žalvario amž.
Naujasis akmens amžius	• • • • •	apie 2000—1800 pr. Kr.	Ankstyvasis žalvario amž.
Vidurinis akmens amžius	• • • • •	apie 4000—2000 pr. Kr.	Naujasis akmens amžius
		prieš 4000 pr. Kr.	Vidurinis akmens amžius

KAPU INVENTORIAUS PAVYZDŽIU LENTELÈS*)

Lentelé I

Pav. 1 (kap. 11), pav. 3 (kap. 7). Dvi apskritos plokštelinës segës su svas-tika centre. Antros segës „dantinis“ raštas matomas II-je raštų lentelėje, pav. 8 IX amž. (F).

Pav. 2 (kap. 9). Plokščia kryžminë segë, klota spaustiniu sidabru. Jos „vir-vinis“ raštas matomas II-je raštų lentelėje, pav. 10. XII amž. ir ankščiau (H).

Pav. 5 (kap. 44). Lankinë segë siaura kojele ir žalčio galvutémis, žymiai skiriasi nuo jos germaniškojo prototipo. Atsiranda V—VI amž. (D), aptinkama iki VII—VIII amž. (E).

Pav. 4 (kap. 78). Didelë lankinë segë išriedėjusi iš ką tik paminėto tipo. X amž. (G).

Pav. 6 (kap. 32). Lankinë laiptelinë segë klota spaustiniu sidabru. dalinai išsigimus, jos amžius apie 800 m., o pagal Engelį net IX—X amž. (E—F).

Pav. 7 (kap. 16). Plokštelinë segë apskrita, jos centre sukryžiuoti du elip-sai, lankas papuoštas skersiniai brūkšneliai IX—X amž. (F).

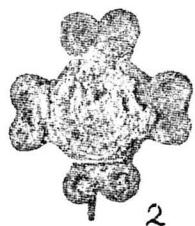
Pav. 8 (kap. 19). Apskrita pinta kaušinë segë. Anot Nermano jos prototipas yra kilęs iš Gotlando VIII-me amžiuje. Segë žymiai išsigimus, galėjo atsirasti X—XI amž. Šią segę Talgrenas laiko importuota iš Suomijos ir datuoja 950—1100 m. po Kristaus (G).

Pav. 9 (kap. 5). Smeigtuko galvuté klota spaustiniu sidabru. X amž. (G).

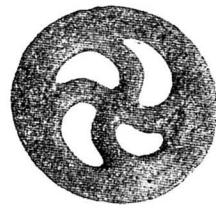
*) Šitos 8-os lentelés tilpo Rygos kongreso leidinyje. Kur lentelése atskirai nepaminėta daiktų medžiaga, visi daiktais žalvariniai. VIII lentelėje parodyti geležiniai daiktai. Aprašyme minimos raštų lentelés žiūr. 98, 99 pusl.

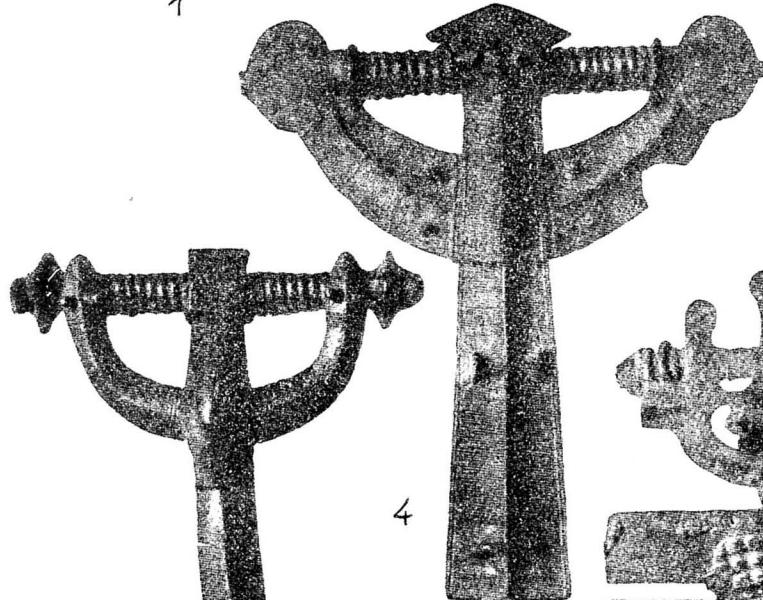
1

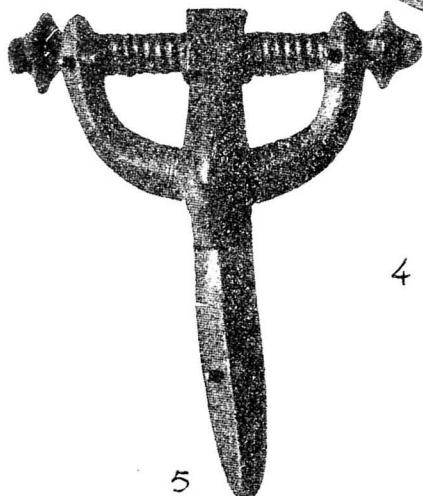
2

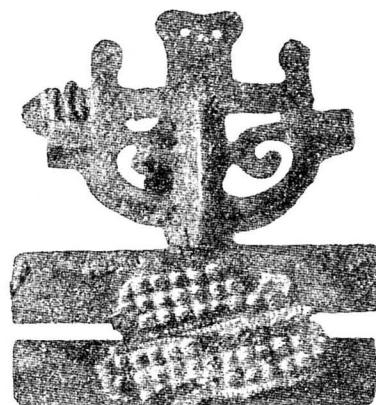
3

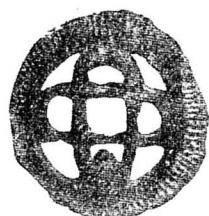
4

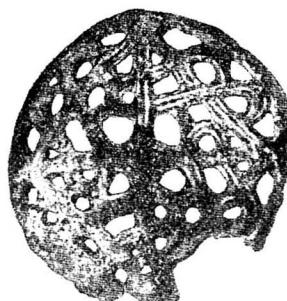
5

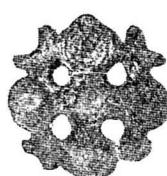
6

7

8

9

Pav. 1 (kap. 5!). Pasaginė segė, apvalainė, paplokštintais galais, papuoštais dvieju eilutėmis išpaustų taškų, o šiaip visa dantiniu raštu su trimis žirniukais kiekviename dantuke. Raštas matomas II-je raštų lentelėje, pav. 7. XI amž. (G).

Pav. 2 (kap. 49). Pasaginė segė sujungtais galais, vaizduojančiais atriestas žalčio galvutes. Sujungimo figura primena Runų akmenų raštus. Jos prototipas yra kilęs iš Gotlando XI—XII amž. (H).

Pav. 3 (kap. 33). Pasaginė segė, skersinis piūvis apvalainis, galai žymiai pastorinti, papuošti keturiais pusžiedžiais. XI—XII amž. (G—H).

Pav. 4 (kap. 51). Pasaginė segė žvaigždinėmis galvutėmis sujungtomis plokšteli. Žymu spaustinio sidabro aptrauko pėdsakų. XI—XII amž. (H).

Pav. 5 (kap. 56). Didžiulė pasaginė segė daugiakampėmis galvutėmis, iš viršaus papuoštomis svastikos ženklu. Gausiai išrašytu „dantiniu“ raštu ir papuošta žirneliais, juostelėmis ir skersinėmis įraižomis. Jos raštas matomas II-je raštų lentelėje, pav. 1. X amž. (G).

Pav. 6 (kap. 57). Apskrita uždara segė, pusapvalio skersinio piūvio, papuošta dyviliu skersinių iškilų pusžiedžiu. XI—XII amž. (G—H).

Pav. 7 (kap. 49). Pasaginė segė atriestomis žalčio galvutėmis. XI—XII amž. (G—H).

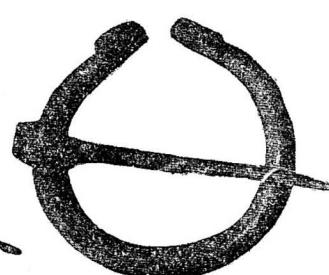
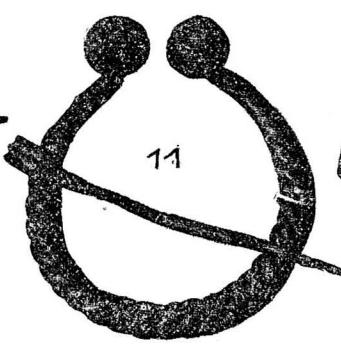
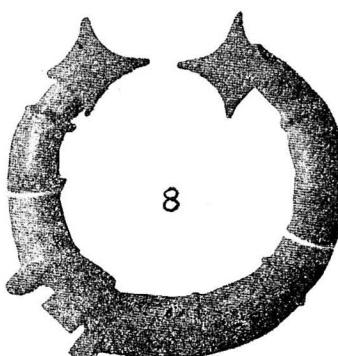
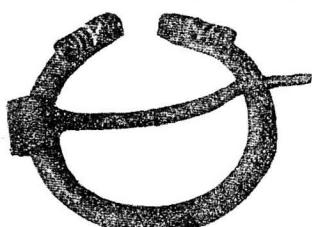
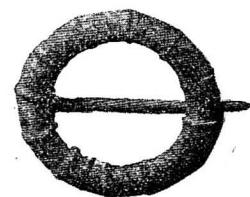
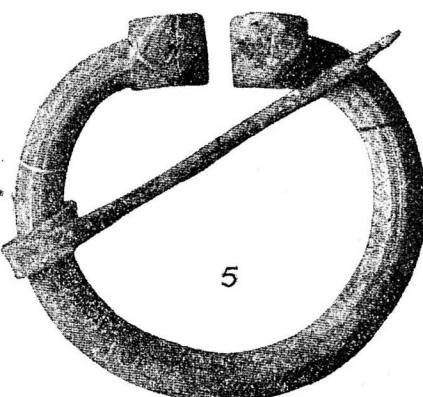
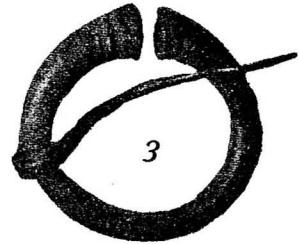
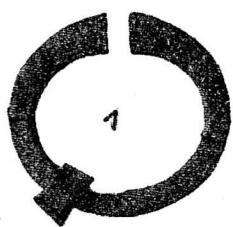
Pav. 8 (kap. 69). Pasaginė segė keturiaragėmis žvaigždinėmis galvutėmis, pusapvalio skersinio piūvio. Papuošta aštuoniais iškilais pusžiedžiais. Iš abiejų segės liežuvėlio lizdo pusiai iškilę rageliai. XI—XII amž. (G—H).

Pav. 9 (kap. 49). Pasaginė segė, vyta, atriestomis žalčio galvutėmis. „Gyvulinis“ segės raštas matomas II-je raštų lentelėje, pav. 6. Tokias seges Nermanas priskiria XI amž., o Spicynas XII amž. (H).

Pav. 10 (kap. 10). Pasaginė segė aguoninėmis galvutėmis. Lankas į galus plonėja XI—XII amž. (G—H).

Pav. 11 kap. 49). Pasaginė segė, vyta, aguoninėmis galvutėmis. XI—XII amž. (G—H).

Pav. 12 (kap. 36). Pasaginė segė, vyniotais galais. Išrašyta žirneliniu raštu. Paprasčiausias segės tipas XI—XII amž. (G—H).

Lentelė III

Pav. 1 (kap. 23). Smeigtukas spaustiniu sidabru traukta galvele. XII amž. (H).

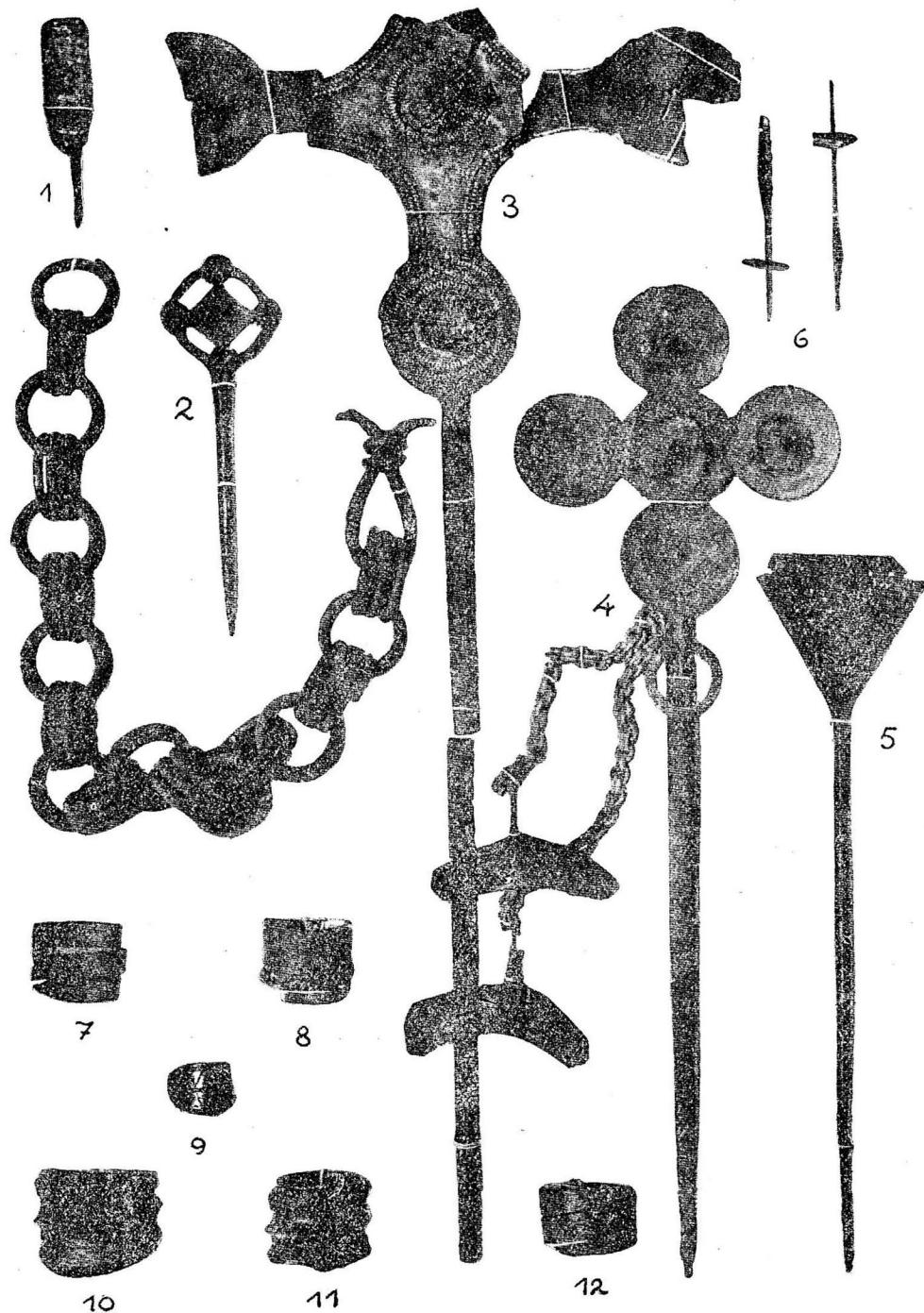
Pav. 2 (kap. 47). Smeigtukas jungtine kryžmine galvute. IX amž. (F).

Pav. 3 (kap. 60), pav. 4 (kap. 66). Kryžminiai smeigtai, traukti spaustiniu sidabru, iškilais kūgeliais kryžmos galuose ir sankryžoje. Prie smeigtų prikabintos grandinėlės su kabučiais. Šitie smeigtai charakteringi šiai šiaurės vakarų baltų sričiai. VIII—IX amž. (F).

Pav. 5 (kap. 81). Smeigtas trikampiška skylėta galvute. VIII—IX amž. (F).

Pav. 6 (kap. 42). Žalvarinės ylos su prieškočiais.

Pav. 7 (kap. 42), pav 8 (kap. 67), pav. 9 (kap. 8), pav. 10 (kap. 61), pav. 11 (kap. 32), pav. 12 (kap. 42). Žiedai. Vieną jų grupę sudaro susukti iš vielos (pav. 8). Antrą — iš siauros plokštelės (pav. 7, 12), IX—X amž. (F—G). Trečią — susukti iš plokštelės išilgai dalinai sulenktose (pav. 10, 11), X—XI amž. (G) ir ketvirtą — padaryti iš vieno lankelio su plačiu priešakiu (pav. 9). Parodytas ketvirtos grupės žiedas „dantiniu“ raštu matomas I-je raštų lentelėje (pav. 9). X—XI amž. (G).

Pryšmančių kapyno apirankes suskirstčiau į šias septynias grupes:

I. Pirmosios grupės, pav. 1 (kap. 13), 2 (kap. 1), 3 (kap. 6), 4 (kap. 50).

Lanko skersinis piūvis pusapvalis (pav. 1, 2, 3) arba trikampis (pav. 4). Apirankių galuose lygios (pav. 2) arba rantytos (pav. 1, 3, 4) gyvulių galvutės. Iš galvučių (pav. 1) išsivysto geometrinis raštas irgi primenąs tas galvutes. XI—XII amž. (H).

Pav. 1 apirankės lanko išorinė dalis padalinta skersiniai ranteliai į penkias dalis, vidurinioji dalis papuošta akutėmis, nuo šios dalies iki auselių tarp dviejų lygiagrečių trys lygiagretainiai, kurių centruose po akutę. Tas matyti I-je raštų lentelėje pav. 7.

Pav. 2. Apirankės lanko išorinė dalis be rašto.

Pav. 3. Išorinė lanko dalis skersiniai ranteliai suskirstyta į penkias dalis. Išilgai lanko dvi virvelinio rašto lygiagretės.

Pav. 4. Lankas skersiniai ranteliai suskirstytas į penkias dalis. Išilgai lanko keturkampių taškučių ir virvelių lygiagretės. Tas matyti I-je raštų lentelėje, pav. 3.

II. Antrosios grupės, pav. 5 (kap. 6), 6 (kap. 6), apirankės plokščiu kaspininiu lanku, plokščiomis trikampėmis gyvulių galvutėmis.

Daugumo šio tipo apirankių lankas viduryje platesnis, galuose siauresnis (pav. 6). Vėlyvesnių šios grupės apirankių lankas lygaus platumo, vietoj šonuose esančių dviejų gyvulio auselių telikus viena geometrinė figura (keturkampis).

Pav. 5. Išorinėj lanko dalyje pakraščiais dvi lygiagretės, tarp tų lygiagrečių grupės po keturias akutes. Tas matyti I-je raštų lentelėje, pav. 4. XI—XII amž. (H).

Pav. 6. Apirankės pakraščiais „virvelinio“ rašto lygiagretės. Tarp jų keturi lygiagretainiai akutėmis papuoštais kampais. Tas matyti I-je raštų lentelėje, pav. 8.

III. Trečiai grupei priskirtos įvijos apirankės, pav. 7 (kap. 31), 8 (kap. 15). Jų piūviai arba pusapvaliai arba panašūs į trikampius. Galai susaurinti ir suplokštinti. Šių apirankių dauguma išrašyta eglutėmis, pav. 7, IX—X amž. (F).

Pryšmančių kapynė trečios grupės didžiausia apirankė sudėta iš devynių įviju, pav. 8.

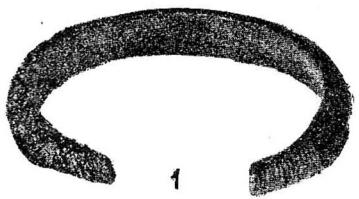
IV. Ketvirtos grupės apirankių lankas lygaus storumo, skersinis piūvis trikampis, pav. 10 (kap. 41), arba penkiakampis, pav. 9 (kap. 60). Apirankių galuose vienas (pav. 10) arba keli skersiniai rančiai, pav. 9. Daugumas šių apirankių lankų išrašyti lygiagretėmis išilginėmis taškučių eilutėmis. IX—X amž. (F).

V. Penktai grupei priskirtos masyvios apirankės, artimos ketvirtai grupei, tik jų lankas galuos storėja, pav. 11 (kap. 67), 12 (kap. 67), 13 (kap. 62). Lanko galų piūviai penkiakampiai (pav. 11, 12) arba pusapvaliai (pav. 13). Lanko vidurio piūvis pusapvalis, rečiau daugiakampis. Apirankių galuose nuo vieno iki keturių įvairaus gilumo skersinių rančių. IX—X amž. (F).

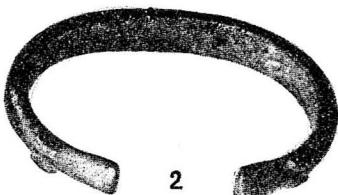
VI. Šeštos grupės, pav. 15 (kap. 63), apirankių lanko piūvis trikampis arba artimas apvalainiui. Apirankių galai siauresni, išrašyti smulkiais ranteliais, piūvis apvalus arba apvalainis. Šios grupės apirankės netiek masyvios kaip anksčiau aprašytos. X amž. (F—G).

VII. Septintosios grupės apirankės lyg iš storos vielos, lanko piūvis apvalainis, galai smailūs, pav. 14. X amž. (F—G).

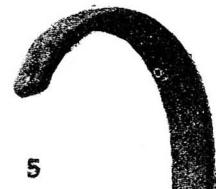
Lentelė IV

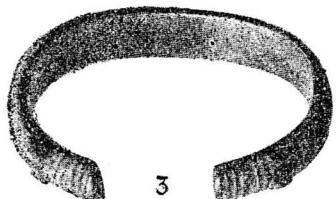
1

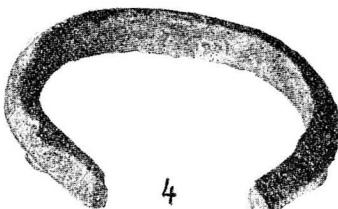
2

5

3

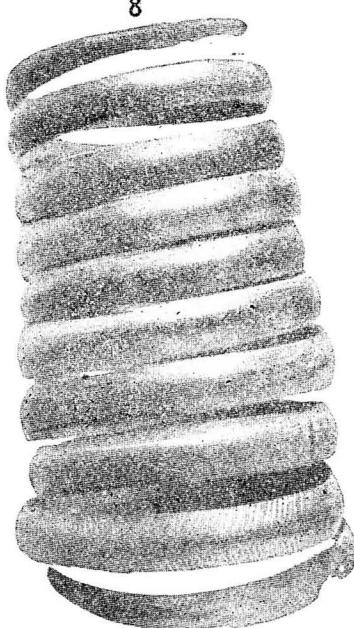
4

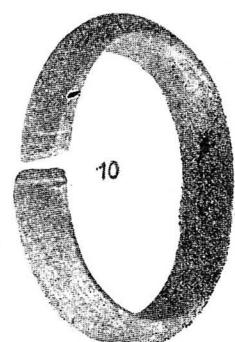
6

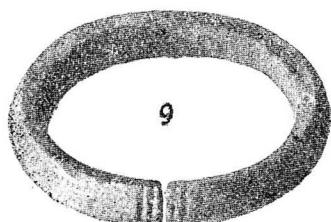
7

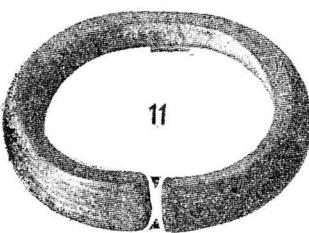
8

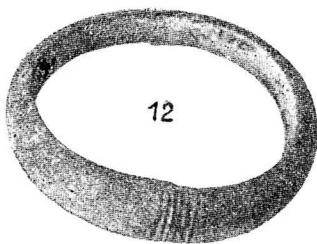
10

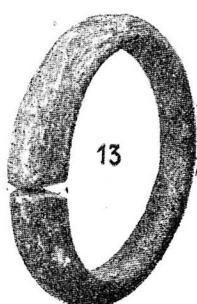
9

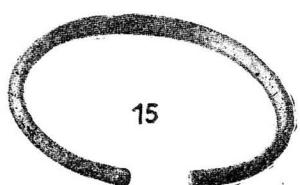
11

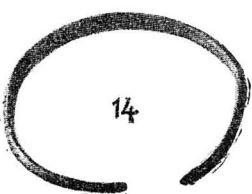
12

13

15

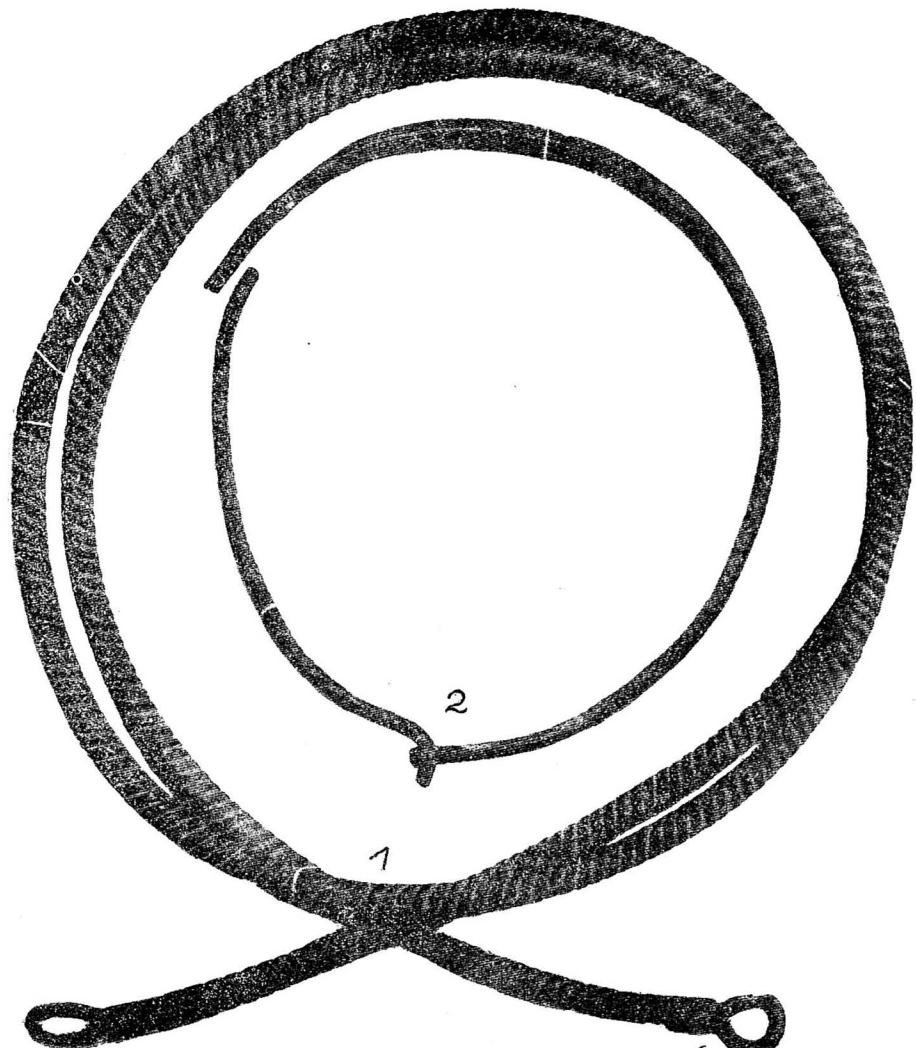
14

Lentelė V

Lentelės V antkaklės yra charakteringas moterų papuošalas. Pirmoji grupė, pav. 1 (kap. 43). Stambi iš trijų vielų suvyta antkaklė. Antkaklės galuose kilpelės. Kartais panašios. Antkaklės viename gale baigiasi kilpa, kitame — kableliu. Parodytoji antkaklė 1,43 m ilgio. XI—XII amž. (H).

Antroji grupė, pav. 3 (kap. 27). Vidutiniško storumo, retai iš dviejų vielų vyta antkaklė. Galuose kilpelės. XII amž. ir vėliau (H—J).

Trečioji grupė, pav. 2 (kap. 30). Plona lietinė antkaklė, vidurinė dalis keturkampė, galai sukti, su kilpele ir kabliuku. IX amž. (F).

Lentelė VI

Pav. 1 (kap. 38), pav. 3 (kap. 29), pav. 6 (kap. 70), pav. 8 (kap. 59), pav. 10 (kap. 56). Parodytos ivairių formų sagtys. XI—XII amž. (G—H).

Pav. 1. Kiek apskrita, dažnai užtinkama Vakarų Europoj ir Gotlande.

Pav. 3, 6, 10 randama apvalainė ar keturkampė apvaliais kampais.

Pav. 8 — penkiakampė. Prototipas galėjo atkeliauti iš Gotlando salos.

Prie sagčių prijungti diržai dažnai apkaustyti žalvarine skardele.

Pav. 2 (kap. 36). Dvigubai sudėta ir keturkampiškai sulenkta geležinė viela.

Pav. 4 (kap. 68). Diržo skirtstiklis. XI—XII amž. (H).

Pav. 5, 7 (kap. 79). Geriamojo rago žalvariniai apkalai. Pryšmančiuose radau šešis apkalus. X—XII amž. (G—H).

Pav. 9 (kap. 56). Geležiniai žąslai . Jų rasta keli vyrių kapuose.

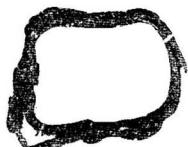
Pav. 11 (kap. 12), pav. 13 (kap. 77). Žalvariniai pentinai. Kadangi jie labai maži, tai juos tenka laikyti ar papuošalais, ar kokiui nors simboliu.

Pav. 12. Pentinų dalys. Raštų II lentelėje, pav. 4, matyt jų papuošimas barzdottomis galvutėmis. Gal pagaminti Skandinavijos įtakoje X—XII amž. (G—H).

Pav. 14 (kap. 68). Diržas, visas apkaustytas trimis eilėmis sidabrinėmis sagelių išpūstomis galvutėmis. Jis baigiasi penkiakampe Gotlando tipo sagtimi. Galvutės pristiprintos vinelėmis, užlenktomis diržo vidas pusėje. X—XI amž. (G).

1

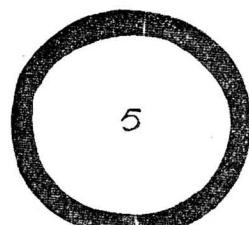
2

3

4

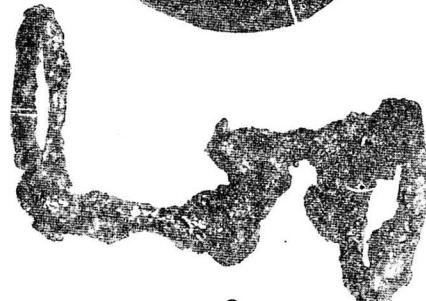
5

6

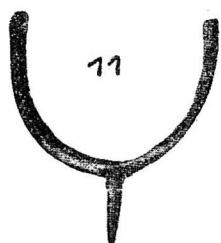
7

8

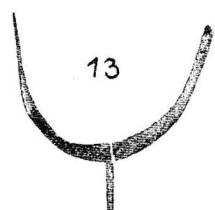
9

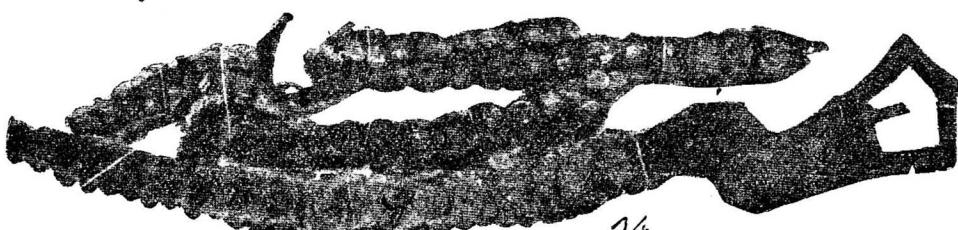
10

11

13

14

Pav. 1 (kap. 65). Šeši žvijos vielos gabalėliai. Ankstyvesniuose mano kasi-
nėjimuose Pryšmančiuose buvo rasta vainikų galvai papuošti, padarytų iš pana-
šių gabalėlių, keliomis eilėmis lygiagrečiai sudėtų (žiūr. 62 pusl.). Jie buvo visai
panašūs į rastuosius Lūdzos kapinyne. Tokie žvijos vielos gabalėliai Pryšman-
čiuose rasti ir prie diržo kutų.

Pav. 2 (kap. 29). Vieilos žvija X—XII amž. (G—H).

Pav. 3 (kap. 5). Dvejos žalvarinės šukos (miniatiūra) XII amž. (H).

Pav. 4 (kap. 23). Taip pat žalvarinės šukos XII amž. (H).

Pav. 5, 6, 7 (kap. 64 ir kt.). Gintaro skritulys nuo varpstelės. Pryšmančiuose tesurasta vos keli gintaro dirbiniai.

Pav. 9 (kap. 31). Karoliai. Stikliniai — smulkūs, apskriti, iš šonų suplokštinti, be ypatingo pagražinimo, o vidutiniškieji ir didesnieji — filigranuoti. Visi jie iš mėlyno stiklo. Apvaros vidury matomi penki mėlynai, baltais inkrustuoti karoliai, visai panašūs į rastuosius Aizkrauklėje (Vidžemėje), (katal. 10 arch. kongr. Rygoje). XI—XII amž. (H). Grewingko nuomone, stikliniai karoliai į Lietuvą pateko arba iš pietų, per Bizantiją ir Slavus, arba iš pietų vakarų per Romą (Veneciją). Naujesniomis žiniomis, stiklo gamyba germanams jau buvo žinoma tautų kraustymosi metu.

Pav. 10 (kap. 35), pav. 11 (kap. 42). Matyti visai apskriti, iš šonų suplokštinti ir daugiakampiai žalvariniai karoliai. Antroje apvaroje, rastoje vienoje vietoje, karoliai suverti ant suvytos geležinės vielos. X amž. (G).

Pav. 8 (kap. 66). Audeklo gabala skersai aplenktais žalvariniais lankeliais.

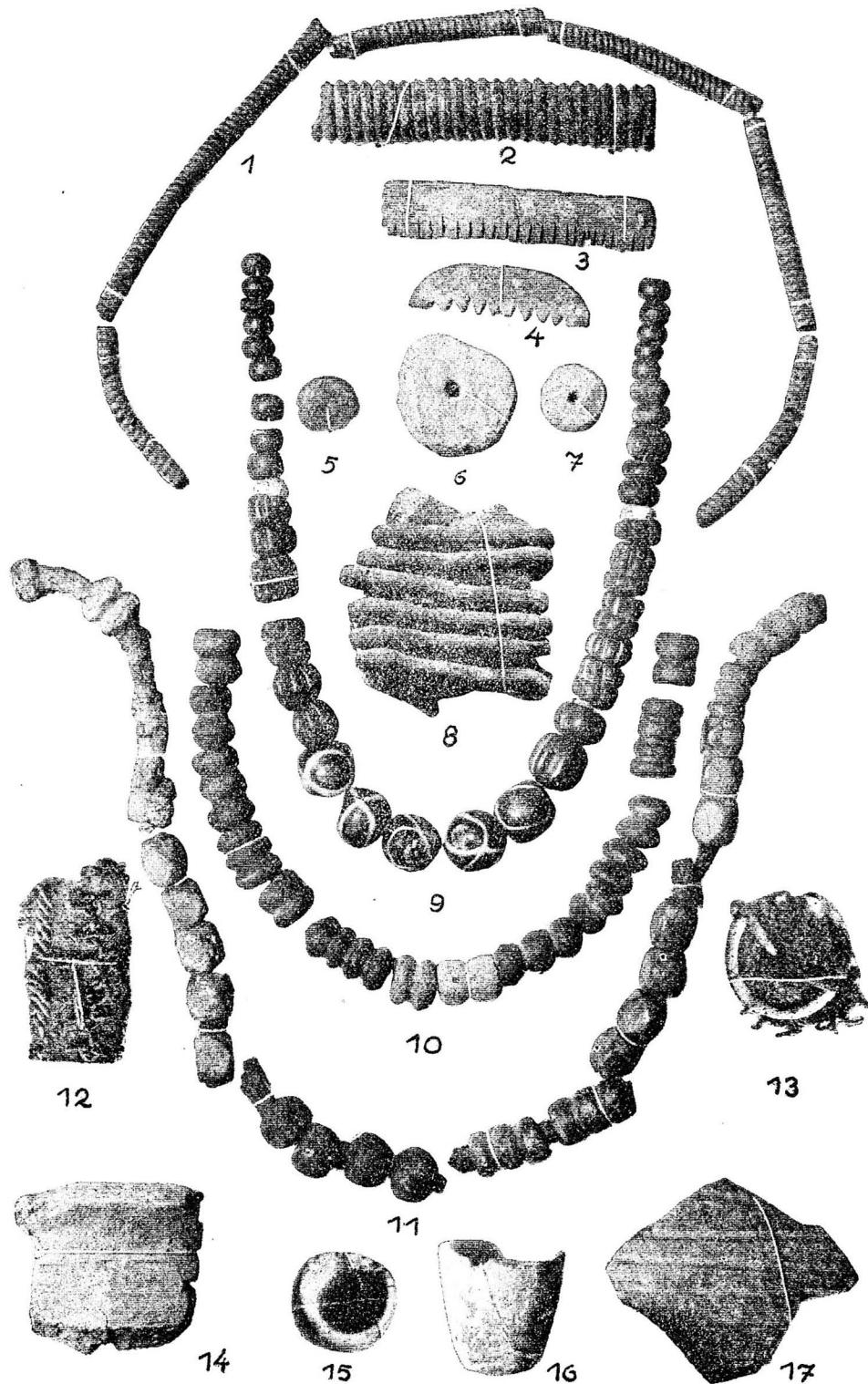
Pav. 12 (kap. 59). Medžiagos gabalėlis su jaustomis žalvarinėmis grandinėlėmis. I audekla įausta ir žvija žalvarinė viela. XI—XII amž. (H).

Pav. 13 (kap. 54). Audeklo gabala su prisegta pasagine sege. X—XI amž. (G).

Dėl rūbų išvaizdos ir jų sukirkimo mažai tenka kalbėti, nes rasta tik jų menki likučiai, prie žalvarinių daiktų. Mūsų universiteto prof. Šimkaus laboratorijon buvo pasiusta dvylikai audeklo gabalėlių, rastų žvairiuose kapuose. Laboratorija vienuolių gabalėlių pavadino vilnoniais, trinyciais audiniais, o dvyliktais pintu vilnonės medžiagos kaspiniu. Visų gabalėlių medžiaga stora.

Pav. 14 (kap 15), pav. 17 (kap. 9). Puodų šukų tyrimas parodė, kad puodai lipdyti iš molio, maišyto su graužu ir silpnai deginti. Iš oro šukės puošia „drūžinis“ raštas. Puodų šukės daugiausia rastos degtinių kūnų kapuose, jos iš vidaus pusės turi juodų anglų žymių. Gal jos turėjo simbolinės reikšmės apeigose, o gal buvo panaudojamos sudegusiems žmogaus likučiams surinkti ir perkelti iš deginimo vietas į kapą. Balodis, viename kape, radęs puodą su neabejotinais maisto pėdsakais.

Pav. 15 (kap. 30), pav. 16 (kap. 38). Vadinamosios „ašaruvės“, lipdytos iš pilko molio, visai nedegtos. Kiekviena vis kitos išvaizdos, raštų nepastebėta, atrodo dailiai. Jų rasta viso apie 10. Kai kurios matyti, buvo lipdomos iš čia pat kape esamos molio medžiagos ir todėl kasinėjant buvo vos pastebimos molio sluoksnynėje. Daugelis senesnių autorų buvo linkę manyti, kad štie indai buvo skirti ašaroms rinkti. Dabar manoma, kad greičiausiai štie indeliai buvo skiriami laidotuių apeigoms, kaip simbolinės didesnių indų miniatiūros. Jų dydis siekia vos kelis cm.

Sprendžiant iš iečiagalių surasto kiekio, šis ginklas buvo daugiausiai vartojamas. Iš 57 vyru kapų keturiolikoje kapų rasta po du iečgaliu, o septyniuose po vieną. Iečiagaliai smaigaliais dažniausiai nukreipti į pietus. Prie nedegintų lavonų jie buvo dedami arti galvos. Iečiagalius suskirstau į dvi grupes.

Pirmoji grupė, pav. 5 (kap. 87), pav. 7 (kap. 90), pav. 8 (kap. 58). Iečiagaliai su siauromis sparnėmis, ar visai be jų. Šiais atvejais aštrioji dalis beveik atitinka tūtelės plotį, o savo išvaizda tokia ietis primena peilį. X—XI amž. (G).

Antroji grupė, primena lauro lapą. Šie iečiagaliai kiek smulkesni, pav. 6 (kap. 83) IX amž. (F), pav. 3 (kap. 10) XI—XII amž. (H).

Pav. 9 (kap. 43). Peilio geležtė XI—XII amž. (H).

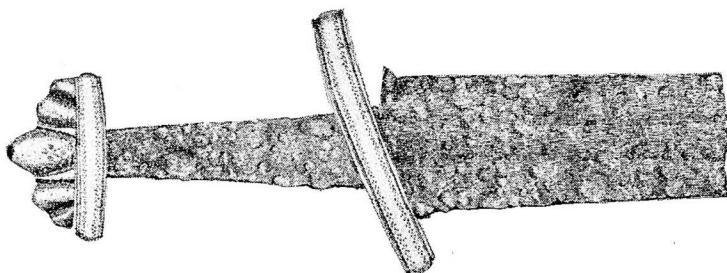
Pav. 2 (kap. 33). Plačiaašmenis kirvis su skyle kotui. Tarp ašmenų ir skylių apvalainis įlinkimas. XI amž. ir vėliau (G—J).

Pav. 1 (kap. 30). Piautuvai. Jų rasta devyni.

Pav. 4 (kap. 48). Vienapusis žeberklas. Iš viso jų rasta septyni. XI amž. (G).

Pav. 10 (kap. 56). Vikingo tipo kardas.

Vikingų tipo kardų rasta du (kap. 56 ir 61), o trečio kardo tik gabalas, atsiptiktinių radinių tarpe. Abudu kardai yra apie 80 cm su viršum ilgio. Turi medines makštis(?) ir rankenas su dviem skersinėmis, tiesiomis plokšteliomis. Ašmenis tik iš vienos pusės. Rasti kardai galėjo būti pagaminti pagal atgabentus iš Skandinavijos pavyzdžius. X—XI amž. (G).

Importuotas iš Skandinavijos Vikingų kardas,
rastas Tūbelienės laukuose netoli Apuolės

Peiliai makštyse užtikti keliuose kapuose (kap. 38, 46, 50, 53, 63 ir 68). Jų vidutiniškas ilgis 50 cm. Medine rankena makšty, jos gale žiedas. Makštis iš vienos medinė, arčiau rankenos apkaustyta aplinkui, o toliau tik pagal briaunas, kur skardelės turi trikampiškas formas. Makštis prikabinta prie juostos ar diržo; jos šone įtaisytos dvi kilpelės. Skardelės smulkiai pagražintos brūkšneliais. Tas matyti II-je raštu lentelėje, pav. 3. XI—XII amž. (H).

